

TEĀTRIS

Kāpēc Dauka mirst?

Jaunais režisors Jurgis Lūsis Latvijas Nacionālā teātra izrādē "Dullais Dauka" priekšplānā izceļ zēna zinātkāri

LĪVIJA PILDERE

Sudrabu Edžus vārds šoruden izskanējis ne tikai kultūras ziņās saistībā ar jauno "Dullais Dauka" iestudējumu Latvijas Nacionālā teātra Jaunajā zālē. Rīgas dome nolēmusi demonstēt un pārvietot vairākus pieminekļus, tostarp Ojāra Siliņa veidoto, 1957. gadā atklāto un Kronvalda parkā uzstādīto Sudrabu Edžus pieminekli, kas godina Padomju Krievijā dzīvojušo un tās varu atbalstījušo rakstnieku.

Kopš mūsu literatūras klasikai piederošā stāsta "Dullais Dauka" uzrakstīšanas ir pagājuši 124 gadi – tas ir ilgs laiks, bet laiki mainās un vērtības tiek pārvērtētas. Savā ziņā pārvērtējumu dod arī katrs režisors, iestudējot šo darbu. Jaunais režisors Jurgis Lūsis, pats izveidojot dramatisējumu, priekšplānā izceļ zēna zinātkāri, kas neļauj samierināties ar iegūtajām atbildēm uz prātu un iztēli urdošajiem jautājumiem.

Rakstnieka atainotā sociālā realitāte šodienas izpratnē var šķist šaušalīga. Trūkums, kas liek nezināt, kāds izskatās kliņģeris. Fiziskā vardarbība – par bez atļaujas paņemto laivu māte iesit pa degunu un kaklu tā, ka zēns iestiepuļo kaktā, bet laivas īpašnieks Zvīnis un aizbildnis (mātes brālis) puiku ar žagariem slāna tā, ka viņš divus mēnešus guļ "bez jēgas", un uz šā fona skolā saņemtie sitieni ir nieks, tāpat kā emocionālā vardarbība.

Stāsta sociālo realitāti Jurgis Lūsis pietušejis, ie-

► Šajā Daukas stāstā svarīgākais ir uzdot jautājumus, nevis sanemt atbildes, domāt patstāvīgi un oriģināli, lai arī apkārtējie nesapratīs.

KASPARS ZBOROVSKIS/PUBLICITĀTES FOTO

Kārlis Reijers Dullā Daukas lomā.

studējumā sociālajai videi ir jāpalīdz atklāt zēna jūtīgā daba, tās atšķirība, citādība apkārtējās pasaules sekumā. Sociālie apstākļi ir pretspēks, kas apgrūtina Daukas ceļu, taču ne jau tie viņu nogalina. Un tas ir būtisks vēstījuma aspekts – par spīti apstākļiem Dauka saņem atbildes uz saviem jautājumiem – Zeme patiesi ir apaļa kā lode, tā griežas ap savu asi un Sauli –, taču nemiera gars liek pa aizsalušo jūru doties pretī horizontam, jo viena lieta ir ticēt skolotāju sniegtajām zināšanām, bet pavisam cita – ticēt savām acīm.

Jurgis Lūsis izrādē būvē kā spēli ar dažādām teātra formām, un aktieri izrādes sākumā izstāsta tās noteikumus. Kārlis Reijers spēlē Dauku, Elza Rūta Jordāne un Ivars Puga – vairākus tēlus, psiholoģiska spēle tiek savienota ar atsvešinājumu. Aktieri ik pa laikam iziet no lomām, spēlē paši sevi un neslēpjoties maina kostīmu detaļas. Kārlis Reijers ļoti organiski atklāj zēna (stāsta sākumā Daukam ir astoņi gadi) trauslo un jūtīgo dabu, līdzsvarojot svaru kausos sapņainību un apķērību un rādot zēna domāšanas procesu. Epizodiskos tēlus jaunā, ar skatuvisko pievilcību apveltītā aktrise Elza Rūta Jordāne un pieredzes bagātais Ivars Puga atklāj ar precīzām raksturojošām līnijām – māte, kas mīl, kā māc; maza meitenīte, kam patīk Dauka; stin-

Elza Rūta Jordāne izrādē spēlē māti, kas mīl, kā māc; mazu meitenīti, kam patīk Dauka; stingru saimnieci.

gra saimniece; skarbi vīri, līdzīgs mācītājs, skolotājs, kam garšo vēži un kuru iepriecina Daukas jautājumi.

Režisors sadarbībā ar scenogrāfi un kostīmu mākslinieci Ildzi Jurkovsku savieno laikus, izmantojot tos raksturojošas detaļas – senāku laiku kažoks Ivaram Pugam, ādas imitācijas kombinezons un baltas kedas Kārlim Reijeram, legingi Elzai Rūtai Jordānei. Izrādes autori tiecas lietot šodienas bērniem/pusaudžiem saprotamus līdzekļus – kad Dauka ar laivu iras jūrā, viņš stāv uz balta auduma un turas pie vindsērtinga vējdēļa buras. Arī fiziskā vardarbība tiek attēlota ar atsvešinājuma palīdzību – Dau-

kas sišanas ainas tiek rādītas palēlinātā darbībā, aktieri uzliek zivju galvu maskas, zvetē ar lielu asaku un ar tehniski pārveidotām balsīm atgādina kādas fantastikas filmas briesmoņus.

Iestudējumā redzami arī objektu teātra elementi. Milzu akmeņi apzīmē darbības vietu jūrmalā, taču viens no tiem pārvēršas par govī, pieliekot ragus, bet mazākie akmeņi, Daukas klauzīnā, imitē šujmašīnas darbības. Jūras attēlošana ar baltā auduma klājumu nav oriģinālākais risinājums, taču pelēkās dzijas kamolītis, kuru izrādes sākumā tin māte, pavedīnam stiepieties kā horizonta līnijai un tino-

ties ap Daukas galvu, ir spēcīga metafora. Māte pavedīnu pārrauj, bet dzijas līnijas paliek aptītas ap galvu kā savdabīgs vainags. Tas vedina domāt gan par nabas saiti, kas tiek pārrauta, ar to do-

VIEDOKLIS

DAINA: "Daudzveidīgs un niansēts stāsts par ilgām un zinātkāri – kā dzijas kamoliņš, kas satin gan mūžam neizdomājamās un neizpētāmās domas, gan vēlmi uzzināt un saprast. (...) Lai mums katram tāds pavediens sirdi un prātā, kas mūsu ikdienu darītu bagātāku."

RAITIS: "Izcila izrāde – notikums. Tik svaiga un dzīvīga. Visi aktieriskie, režisoriskie, scenogrāfiskie, tērpu, gaismu, mūzikas un citi tehniskie elementi savijas harmoniskā plūduumā, ievēdot skatītāju šī pasen radītā stāsta iekšienē."

www.teatris.lv

mājot arī garīgo mātes pāraugšanu, gan par to Visumu, kas ir Daukas galvā un kuru aptvert viņam pietrūkst gan zināšanu, gan pieredzes. To kosmosu, kas ietverts gaismas bumbā, ko tik aizkustinoši starp saviem pirkstiem savstarpējo simpātiju mirzumā tur Dauka un maza baronese. Gaisma, mākslinieces Lienītes Slišānes "savaldītais" elements, arī atbilstoši spēles noteikumiem, veido gan siltu, gan aukstu telpu.

Dauka ir arhetipisks tēls, kas ietver sevī ideju par neremdināmu vēlmi uzzināt un izprast to, kas nav ar acīm saredzams. Un par dullu viņu apkārtējie sauc tikai tāpēc, ka viņa loģiskie jautājumi ir pārāk sarežģīti apkārtējiem. Režisors, ietverot iestudējumā izrādes-lekcijas fragmentu, ievērojami paplašina Sudrabu Edžus pieminētās fizikas zinības, kas tuvina Dauku mūsdienām. Piemēram, kvantu fizika šodien ir aktuālāka tēma par jautājumu, vai Zeme griežas ap Sauli.

Šajā Daukas stāstā svarīgākais ir uzdot jautājumus, nevis saņemt atbildes, domāt patstāvīgi un oriģināli, lai arī apkārtējie nesapratīs, jo tas ir tauriņa spārnu vēziens vienā pasaules malā, kas var izraisīt tornādo otrā pasaules malā. Tā ir prāta kustība, kas ietekmē fizisko esību. Tāpēc katram laikam vajag savu Dauku, tāpēc viņš mirst un atdzimst no jauna. **KZ**

UZZIŅA

SUDRABU EDŽUS, "DULLAIS DAUKA", IESTUDĒJUMS NACIONĀLĀ TEĀTRA JAUNAJĀ ZĀLĒ

Režisors un dramatisējuma autors: Jurgis Lūsis, scenogrāfe un kostīmu māksliniece Ildze Jurkovska, komponists Henrijs Poikāns, gaismu māksliniece Lienīte Slišāne, producents Rihards Gāle.

Lomās: Kārlis Reijers, Ivars Puga, Elza Rūta Jordāne.

Nākamās izrādes: 30. oktobri, 3. novembrī.